

Семен Г. Я.,

Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича, м. Чернівці

СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У РОМАНІ ДЖ. БРЕЙНА “ШЛЯХ НАГОРУ”

Стаття присвячена стилістичному використанню фразеологічних одиниць у романі Дж. Брейна “Шлях нагору”, відзначаються узуальні та окказіональні випадки вживання фразеологічних одиниць, проводиться контекстуальний аналіз фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, узуальний, окказіональний, контекст, стилістичний засіб.

Статья посвящена стилистическому использованию фразеологических единиц в романе Дж. Брейна “Путь наверх”, отмечаются узуальные и окказиональные случаи использования фразеологических единиц, проводится контекстуальный анализ фразеологических единиц.

Ключевые слова: фразеологическая единица, узуальный, окказиональный, контекст, стилистический приём.

The article is devoted to the stylistic usage of phraseological units in the novel by J. Braine “Room at the Top”, cases of usual and occasional usage of the phraseological units are elucidated, contextual analysis of the units is provided.

Key words: phraseological units, usual, occasional, context, stylistic device.

Роман Джона Брейна “Шлях нагору” представляє великий інтерес з точки зору використання у ньому фразеологічних одиниць. Метою даної статті буде визначити стилістичне вживання даних одиниць у тексті твору, у зв'язку з чим здійснюються відповідні завдання: визначення типів фразеологічних одиниць згідно структурно-семантичної та граматичної характеристики, їх походження, стилістична диференціація, узуальне та окказіональне використання фразеологічних одиниць та їх роль у тексті роману.

Твір “Шлях нагору” літературні критики відносять до напрямку “сердитих молодих людей” 50х років ХХ століття [1, с. 217; 2, с.182; 3, с.114; 4, с. 220]. За допомогою драматизованої оповіді письменник зобразив шлях нагору Джо Лемптона, котрий ціною втрати коханої людини, здобув все те, про що мріяв.

З тексту роману було відібрано та проаналізовано 82 приклади стилістичного вживання фразеологічних одиниць з використанням методу контекстуального стилістичного аналізу фразеологічних одиниць. Актуальність дослідження полягає у необхідності визначення ролі фразеологічних одиниць у тексті, а наукова новизна вивчення питання – у спробі осмислити реалізацію конотативних особливостей фразеологізмів із врахуванням їх стилістичного забарвлення. Дана проблематика потребує детального вивчення [5, с. 97].

У творі вживаються наступні види фразеологічних одиниць (аналізуються лише приклади, що увійшли у вибірку):

Номінативні (18) (субстантивовані)	pin money	<i>I bet she doesn't work for a living either, or else does a job for pin money.</i> Ch. 10
Дієслівні (33)	give smb. a (good) run for his money	<i>He signed. 'Mind you, when I was younger I'd have given him a run for his money!'</i> Ch. 12
Ад'єктивні (7)	as warm as toast	<i>'If you love me up, I'll be as warm as toast.'</i> Ch. 19
Адвербіальні (11)	now and again	<i>We sat beside each other in comfortable silence; now and again she smiled at me.</i> Ch. 11
Вигуківі (5)	by God	<i>'By God, but you never spoke a truer word, Tom.'</i> Ch. 17
Комунікативні (8)	too good to be true	<i>'It's too good to be true.'</i> Ch. 28

За походженням фразеологічні одиниці налічують 68 власне англійської етимології, з них 3 приклади біблійні, 2 одиниці походять зі сфери жаргонів, 1 – з техніки, 1 – з мореплавання, 1 – з літературного джерела. У вибірці також налічуються 3 одиниці американського походження та 3 – французького.

Помічник Джо Лемптона Рей взяв гроші з каси і Джо пояснює його вчинок як бажання жити не гірше за інших: *He'd been trying to keep up with the Joneses, the poor little devil.* Ch. 28. Дана фразеологічна одиниця американського походження вживається зі значенням жити не гірше за інших. Вислів увійшов у мову після серії карикатур на тему “Як не відставати від Джонсів хоч би зовнішньо” (1913 рік).

Містер Браун в деталях розповідає Джо все, що він знає про Еліс та Джека Вейлса: *went on to give chapter and verse.* Ch. 28. Дана номінативна фразеологічна одиниця означає посилання на першоджерело, спершу на главу та вірш в Біблії. У контексті одиниця вживається у значенні досконало, у деталях.

За стилістичною диференціацією приклади вибірки розподіляються наступним чином: книжні – 9, нейтральні – 45, розмовні – 27, з них 2 жаргонні вирази та 2 грубих вирази. Джо питає містера Брауна, чому він сам з ним не поговорив, а залякував його через іншу особу. У прямій мові містера Брауна вживається розмовна

фразеологічна одиниця, грубий вислів: *'Why should I? If you had owt about you, I knew you'd damn my eyes and go ahead.* Ch. 28. *Джо все рівно його б не послухав.*

Оскільки роман представляє напрямок, що отримав назву "сердитих молодих людей", у тексті вживаються фразеологічні одиниці, що позначають сильні негативні емоції, де гнів стає ведучим: *bad blood, break one's neck, black and blue.* Фразеологічні одиниці вживаються в сильній позиції: кінець або початок абзацу, глави, твору. Вони також сприяють підкресленню, виділенню основних думок автора, проблематики твору. *Джо Лемптон робить вибір, ставить перед собою мету заволодити всім тим, що належить сильним світу цього: I made my choice then and there.* Ch. 4. Те, що він має заволодити цим скарбом порівнюється з покликанням лікаря або місіонера, але він збирається робити добро лише собі: *the call ordered me to do good to myself not others.* Ch. 4. *Він хотів отримати владу, розкіш та привілеї, котрі належали верхівці суспільства. Люди могли бути щасливими у своїх маленьких будиночках і навіть з низькими прибутками, але його б це ніколи не задовільнило: But it wasn't for me; if the worst came to the worst, I would accept it sooner than not live in Warley at all.* Ch. 27.

Фразеологічні одиниці вживаються для опису зовнішності, характерів та поведінки персонажів твору. Використання фразеологізмів створює більш наочне, яскраве зображення: *I'm five foot eleven in my socks.* Ch. 2 – говорить Джо про себе. Він виявляється як дві краплини води схожим на сина своїх господарів, що загинув на війні: *He's the image of Maurice.* Ch.2 – частина фразеологічної одиниці *the living/spitting image of smb.* Енн Барлбі дає характеристику Джо у розмові з Еліс: *'The spit-and-image of Jean Marais, darling.'* Ch. 7. У описі зовнішності Енн Барлбі, яку Джо вважав непривабливою, використовується одночасна реалізація прямого та переносного значення одного з компонентів фразеологічної одиниці *face: I took her at her face value. Which is the last thing any woman wants.* Ch.7. Джо детально описує обличчя Енн, і після чого використовується фразеологічна одиниця *to take smth. at its face value – приймати щось за чисту монету.* У мові існує також фразеологізм *face value*, що означає номінальну вартість.

Еліс називає Джо *Clever Dick.* Ch. 24. Номінативна фразеологічна одиниця вживається в описі характерів сімейної пари Боба та Еви: *They're cold fishes, both of them.* Ch. 6. Містер Браун називає Джо небезпечним суб'єктом:

'You're an awkward customer, aren't you?' На це він дає йому відповідь: *'Being decent isn't the same thing as being awkward.'* Ch.28. Значення прикметника *decent – understanding, taking a humane view, пристойний, порядний; awkward – obstinate, unhelpful, inconvenient, небезпечний, важкий, трудний (про людину) і ставити між ним знак рівності не можна, з чим містер Браун не може не погодитися. Еліс прагне зрозуміти справжню причину розриву з Джо: 'You're a timid soul, aren't you?' 'I know which side my bread is buttered on', I said.* Ch. 29. Фразеологічна одиниця вживається в самооцінці Джо Лемптона. Чарльз приїздить відпочивати на море з Роем, тихим хлопцем, втримати котрого було неможливо, коли той був нападпитку: *Roy, a quiet type normally, seemed to become, as Charles said, all Id when he'd had one over the eight.* Ch. 26.

Оскільки основною галуззю в Леддерсфордї є текстильна промисловість, більшість правлячої верхівки отримують вищу освіту в Технічному Коледжі, де змуснені спілкуватися з простими робітниками: *they're forced to rub shoulders with the common people.* Ch. 28. Постійні відвідувачі клубу консерваторів, куди батько Сюзен, містер Браун, запрошує Джо на обід, теж відчули на собі труднощі повоєнного часу: *This place has gone down the hill since rationing started.* Ch. 28. На запитання містера Брауна, чи Джо коли-небудь був у цьому клубі, Джо дає негативну відповідь: *'My father'd turn in his grave if he could see me.'* *'So would mine,' he said, and winked. 'So would mine, lad.'* Ch.28. Грубувату доброзичливість містера Брауна Джо сприймає холодно, оскільки добре знає, що за цим криється: *The bluff friendliness approach no doubt came automatically; the fustian glove in the steel fist which, any moment now, I was going to be given a mouthful of.* Ch. 28. Фразеологічна одиниця *an iron fist in velvet glove – залізний кулак в оксамитовій рукавичці, тобто непорушність, прикрита зовнішньою м'якістю, котра має французьке походження une main de fer dans un gan de velours* зазнає подвійної трансформації – перестановка та заміни компонентів

ігрон змінюється на близьке поняття *steel, a velvet* – на синонім *fustian*. Дана декомпозиція фразеологічної одиниці є прикладом оказіонального її використання.

Фразеологічні одиниці виступають засобом мовної характеристики персонажів. Розмовні фразеологічні одиниці зустрічаються у прямій мові Чарльза, котрий радить Джо, як йому поступити: *'You haven't a cat in hell's chance, frankly.'* Ch. 10. *Do what Uncle Charles advises, and all will be gas and gaiters.* Ch. 10. *Vupaz all is gas and gaiters все чудово, благополучно, справи йдуть прекрасно* створений Ч. Діккенсом: *"She is come at last – at last – and all is gas and gaiters!"* – Nicholas Nickleby.

Для позначення загибелі льотчика вживаються у тексті два вирази, обидва належать до жаргону авіації *go for a Burton ma get the chopper.* Джек Уейлс вживає перший вираз, думаючи, що говорить на жаргоні, яким володів Джо: *'Went for a Burton over the Ruhr.'* Ch. 20. У внутрішньому мовленні вживається інша синонімічна фразеологічна одиниця: *We noncoms used to say got the chopper. Going for a Burton was journalist's talk. I sickened a bit; though I suppose that he was merely making an attempt to talk what he thought was my language.* Ch. 20. Так фразеологічна одиниця стає засобом не лише мовної характеристики персонажів, а й їх протиставлення та передає соціальну нерівність.

Фразеологічні одиниці вживаються у діалогах і можуть утворювати репліку-підхоплення: *I heard my own voice uttering, words which I wasn't aware of having chosen. 'We'll call it a day!' 'Yes, we'll call it a day.* Ch. 13. Дана фразеологічна одиниця окрім контактного повтору вживається і у вигляді дистантного повтору, коли Джо пояснює Еліс причину їх розриву. Аналогічне явище спостерігається з фразеологічною одиницею *to break one's heart.* Сюзен грає роль героїні, якій розбиває серце художник, у Джо мало не розбилося серце, коли він вперше її побачив, тітка Емілі застерігає Джо від того, щоб багата красива дівчина не розбила йому серце.

Контактний та дистантний повтори зустрічаються і у прямій мові Сюзен та Джо. Фразеологічна одиниця *cross my heart* клястися, божитися декілька разів зустрічається у прямій мові Сюзен Ch. 17, далі у прямій Джо, на що вона відповідає: *'That's not a heart, Lampton,' she said. 'It's a swinging brick.' 'It's the only one I've got.'* Ch. 19. У контексті відбувається одночасна реалізація прямого та переносного значення слова heart.

Перетворення відбувається і з компонентом *palm of one's hand* у фразеологічній одиниці *to know smth. like the palm of one's hand*. Хойлейк розповідає Джо про те, як добре він знає своє рідне місто та його людей: *I know Warley like the palm of my hand. In fact, much better, because I don't know the palm of my hand.* Ch. 16.

В основному спостерігається переважне використання узуального (61) над оказіональним (21) у тексті роману. Але між узуальним та оказіональним вживанням іноді важко провести розмежування, оскільки фразеологічна одиниця несе певне стилістичне навантаження у близькому контакті з окремими стилістичними засобами або вживається дещо нелогічно, іронічно. Досить порівняти два приклади: 1) *He was talking at the top of his voice. 'No life, no vigour, no poetry!'* Ch. 4. 2) *I'd half-expected the theatre to be full of people like Bob and Eva, being determinedly witty and theatrical at the top of their voices.* Ch. 4.

Джо Лемптон вдивляється у фотографію Моріса, сина Томпсонів, що загинув на війні, і роздумує над тим, як рідко люди бували чарівними у його рідному місті Дафтоні. Там було прийнято вести себе грубовато, але вважалося, що така поведінка скриває добру душу, золоте, благородне серце: *a heart of gold underneath a rough exterior*. Найгіршим було те, що серця виявлялися нищими *base and vicious*, а Моріс з дитинства мав можливість бути чарівним: *'It's astounding how often golden hearts and silver spoons in the mouth go together.'* Ch. 1. У даному випадку об'єднуються дві фразеологічні одиниці, згадана вище *a heart of gold* французького походження *un coeur d'or*, що в реченні трансформується у *golden hearts i to be born with a silver spoon in one's mouth* з одночасною реалізацією двох своїх значень народитися в сорочці, народитися під щасливою зорею та народитися у заможній сім'ї. Множина іменників *hearts* та *spoons*, а також прислівник *often* надають висловлюванню узагальнюючого характеру.

У тексті роману знаходимо антонімічну заміну та перестановку компонентів фразеологічної одиниці. Боб жив у Лондоні, але йому там не сподобалося: *Don't like being a little fish in a big pond.* Ch. 4. У фразеологічній одиниці *a big fish in a little pond* переставлені місцями компоненти *big* та *little*.

Уорлі не дуже торкнулася економічна криза: *And of course, Warley had never suffered very deeply from the slump; its' eggs were in too many baskets.* Ch. 4. Перероблено фразеологічну одиницю *one's eggs are all in one basket* – поставити на карту все, всім ризикувати, що походить від прислів'я *don't put all your eggs in one basket*.

Джо не голосував за консервативну партію під час виборів: *I wasn't going to help them in any way – it would have amounted to licking their already well-licked boots.* Ch. 4. У структурі фразеологічної одиниці *to lick one's boots*, що у своєму словниковому вигляді зустрічається в романі в інших ситуаціях, включаються елементи – прислівник *already* та прикметник *well-licked*, що підсилює її стилістичний ефект.

Серед випадків оказіональних змін знаходимо заміну одного з компонентів фразеологічної одиниці на його антонім. Еліс не хоче непорозуміння з Джо і просить його поміняти своє ставлення до неї: *For God's sake take that chip off your shoulder.* Ch. 4. Фразеологічна одиниця *a chip on one's shoulder* зарозумілість, бажання побитися спершу стосувалася хлопчиків-забіяк, що носили щіпку на плечі та пропонували збити її всім бажаним вступити в бійку.

Тітка Емілі розпитує Джо про його життя в Уорлі та радить не захоплюватися багатими дівчатами: *'Money marries money, lad. Be careful, she doesn't break your heart.'* Ch. 10. У мові існує вираз *money makes/ begets/ breeds/ draws money*. Можливо, існує певна випадковість у тому, що думка висловлюється саме так, а не інакше, а можливо, це декомпозиція фразеологічної одиниці – заміна дієслова, як одного з компонентів.

У тексті роману спостерігається оказіональне вживання двох фразеологічних одиниць у вигляді їх об'єднання, злиття в одному виразі. Зустрічається даний приклад в тій частині оповіді, де Джо в протокольному офіційно-діловому стилі порівнює шанси свої та свого суперника на перемогу у боротьбі за руку Сюзен, дивиться на себе зі сторони, оповідь набуває пародійного характеру, відчувається іронія: *Such happy coincidences are the foundation of British business, which is not, as certain people appear to believe, a jungle in which the weakest go to the wall, but simply a civilized and harmonious way of earning one's daily bread.* Об'єднуються фразеологічні одиниці *earn one's bread* та *daily bread*.

Фразеологічна одиниця *a heart of gold* вживається у характеристиці Еліс, яку дає Елспет. Номінативна фразеологічна одиниця утворює одне окреме речення і стає найвищим етапом у наростанні: *Alice is an angel, a real angel. A heart of gold.* Ch.11. Використання фразеологізму сприяє створенню антитези: *Look, Dufton's awful. It stinks. Literally. It's dead as mutton. Warley's alive.* Ch. 7. Фразеологічна одиниця *not to be on speaking terms* не розмовляти один з одним; припинити знайомство, що стосується людей та їх стосунків, сприяє створенню розгорнутої персоніфікації: *Christmas there always seemed a bit ashamed of itself, as if it knew that it was a wicked waste of good money; Dufton and gaiety just weren't on speaking terms.* Ch. 10. *Good money* – частина фразеологічної одиниці *be good money* вигідне вміщення капіталу на противагу *be bad money*.

Приведемо ще один приклад персоніфікації, що створюється за допомогою фразеологічної одиниці. Мова йде про трагічний кінець Еліс і те, як Джо його собі уявляє: *The gins rolled their sleeves up and got to work on her: you must eliminate him from your system, they said. Eliminate, obliterate, expunge.* Ch. 30. Розуміючи, що події та обставини привели до трагічної загибелі Еліс, Джо не вважає за потрібне взяти на себе відповідальність, перекладаючи її на плечі чоловіка Еліс Джорджа: *I wasn't Alice's keeper, let George take over whatever guilt there was to bear.* Ch. 30. У контексті здійснюється трансформація фразеологічної одиниці біблійного походження (Genesis IV 9) *Am I my brother's keeper?* (або *I am not my brother's keeper*) "хіба я сторож брату моему?" я за ближнього свого не відповідаю. У структурі фразеологічної одиниці змінено компонент *brother's* на *Alice's*.

Контекстуальний аналіз стилістичного використання фразеологічних одиниць у тексті роману дає змогу стверджувати, що вживаються різноманітні види фразеологічних одиниць, що за своїм походженням вони є суто англійськими, біблеїзмами, американізмами або мають французьке походження. За стилістичною диференціацією зустрічаються нейтральні, книжні та розмовні фразеологічні одиниці. Частина фразеологізмів позначає сильні негативні емоції, узуальне використання переважає над оказіональним (заміна та перестановка компонентів, вклинювання). Фразеологічні одиниці сприяють виділенню основних думок автора, проблематики твору. Фразеологічні одиниці вживаються для опису зовнішності, характерів та поведінки персонажів, виступають засобом їх мовної характеристики та протиставлення. Вони зустрічаються у різних типах оповіді та використовуються для створення стилістичних засобів (відокремлення, повтор, антитеза, персоніфікація, наростання). Перспективою дослідження може бути порівняння твору Дж. Брейна з іншими творами напряму сердитих молодих людей.

Література:

1. Ивашева В. Английский роман пятидесятих годов (Заметки о некоторых тенденциях в современной английской прозе) / В. Ивашева // Иностранная литература. – 1959. – № 1. – С. 211-217.
2. Кеттл А. Поиски пути (Заметки о современной английской литературе) / А. Кеттл // Иностранная литература. – 1961. – № 8. – С. 182-188.
3. Майзельс С. На новых шляхах (Деякі риси сучасного буржуазного англійського роману) / І. Волевич, С. Майзельс // Всесвіт. – 1960. – № 9. – С. 111-119.
4. Рубин В. Что же дальше, Джим Диксон / В. Рубин // Молодая гвардия. – 1960. – № 3. – С. 215-221.
5. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / А. В. Кунин. – М. : Высш. шк., 1986. – 336 с.
6. Braine J. Room at the Top / J. Braine – М. : Foreign Languages Publishing House, 1961. – 272 p.